

Klop met het Gulden Vlies (vanaf 1652)

Fig. 1: Munt van 8 reaal, tweemaal geklopt met het Gulden Vlies (26,92 g)

**Les Reaux d'Espagne & Mexico, estants contremarquez
avec cette marque, se pourront eschiller pour
quarante & huit pattrars.**

De aanleiding van deze bijdrage is een zilveren Leeuwendaalder 1652, geslagen te Kampen, met een zeer duidelijke klop met het Gulden Vlies. De vragen waren eenvoudig: waarom deze klop? Is deze klop wel authentiek? De antwoorden zijn iets complexer en in de wereld van de verzamelaars circuleren er wilde verhalen en vragen: de munten met deze klop zijn zeldzaam en er zouden speciaal voor de verzamelaars in de 20ste eeuw opnieuw munten zijn geklopt met nieuw aangemaakte (valse) stempels? De klop van het Gulden Vlies komt voor op meerdere types munten en kan dat wel? Enz.

Het aanbrengen van een merkteken op een voorwerp om de kwaliteit aan te geven en zelfs te waarborgen is een dagelijks gebruik in de wereld van de smeden. Om een verandering aan te geven voor het gebruik van een munt werden bestaande munten voorzien van een klop. Er bestaan meerdere Nederlandse benamingen: een klop, een tegenstempeling, een (in)stempeling en eenonsoenering.

Het plaatsen van een klop of tegenstempel

Fig. 3: Deze versleten Romeinse sestersius van Augustus kreeg een tegenstempel van Publius Quincirilius Varus, de gouverneur voor de Duitse gebieden in 9 na Christus. Het ter plaatse instempelen op een versleten sestersius was in onze gewesten gebruikelijk voor de lokale muntomloop. De exacte reden van de klop is niet gekend: lokaal gebruik? soldij? belastingheffing?

Fig. 4: $\frac{1}{5}$ Filipsdaalder geslagen te Antwerpen in 1564. Te Ieper werd een klop aangebracht met een gekroonde Y tijdens de belegering door de Spanjaarden (1583-1584).

In de monetaire geschiedenis van de ganse wereld is het plaatsen van kloppen altijd aanwezig geweest en geeft een extra historische dimensie aan de munt in kwestie. De herkomst en reden van de kloppen is niet altijd te achterhalen. Kloppen bevinden zich op munten van de Grieken, Romeinen, middeleeuwen en tot heden. Meestal worden de kloppen manueel aangebracht en soms opvallend op een mogelijk afgesproken plaats zoals op de voorzijde van de munt of in de nek van een portret.

Zoals een muntplaatje wordt geklopt met een stempel en daardoor een specifieke monetaire waarde krijgt, zo kan een klop de waarde en de betekenis van een munt beïnvloeden. Het plaatsen van een klop werd meestal door de overheid gedaan om een ongewenste monetaire situatie recht te trekken. Maar ook particulieren of instellingen konden dit doen om verschillende redenen.

Een klop bevestigt de officiële waarde van de munt

Fig. 5. Een trade dollar 1874 S, geslagen in San Francisco, USA en met meerdere Chinese tegenstempels voorzien, chop marks genoemd. Vele zilveren munten hebben eeuwen gecirculeerd als handelszilver in Azië en kregen meerdere kloppen van Chinese handelaars die hierdoor de (zilver)waarde bevestigden en de munt als dusdanig accepteerden.

Fig. 6. Wegens een onmiddellijke nood aan wisselgeld in België na de onafhankelijkheid in 1830 werden de Hollandse koperen centen van Willem geklopt. Deze 1 cent 1826 van Willem I werd geklopt met een letter L van Leopold I en circuleerde als munt van 2 centiemmen. Er bestaat ook een andere klop met een B (van Belgique).

De klop kan worden geplaatst om de waarde van een munt in vergelijking met de officiële waarde te bevestigen. Er is steeds geknoeid geweest met munten, gaande om een deel van het edel metaal weg te nemen tot een aanmaak van munten met een lager gehalte aan edel

metaal. Een afgesproken of herkenbare klop bevestigt de originele of afgesproken waarde van de munt.

Een klop verandert de officiële waarde van de munt

Fig. 7: Een 1/10 Filipsdaalder, geslagen te Nijmegen in 1562, met tegenstempel van Zeeland die werd aangebracht vanaf 1573 voor het heffen van oorlogsbelasting ter 1/8 van de waarde.

Fig. 8: Een gouden halve reaal, geslagen te Brugge (1560-1567) met klop van Zeeland voor oorlogsbelasting.

Indien een munt een andere waarde heeft of krijgt dan de officiële waarde kan een klop dit verschil voor iedere gebruiker zichtbaar maken. Soms komt een munt in circulatie met een onopzettelijke fout in het productieproces die te laat werd opgemerkt. Bijvoorbeeld de munt bevat een afwijkende metaalwaarde. De koers wordt dan aangepast en deze munten krijgen een klop om ze te kunnen onderscheiden van de 'goede' stukken (zie fig. 9). Een klop of tegenstempel kan worden aangebracht om de munt te valideren. Dit kloppen wordt dikwijls gebruikt om een belasting te heffen: in een bepaald gebied of stad mogen alleen nog gestempelde munten circuleren en bij het aanbrengen van de stempel moet een bepaald percentage aan heffing worden afgestaan. De voor onze gewesten meest bekende kloppen werden geplaatst tijdens de 80-jarige oorlog tegen de Spanjaarden als oorlogsheffing om de overheid te voorzien van dringende en noodzakelijke financiële middelen. Zo werd in de Noordelijke Provinciën in 1573 de koers van buitenlandse daalders en fracties (tot 1/10 Filipsdaalder, zie fig. 7 en 8) bij verordening van de Staten van Holland en Zeeland verhoogd als oorlogsheffing. Alleen de met Hollandse en Zeeuwse leeuw gestempelde munten mochten in omloop blijven.

Vervalsingen en vergissingen met het gebruik van een klop

Zoals de munten werd ook de klop nagemaakt en misbruikt. Deze vervalsingen bestonden in de toenmalige periode naast de officiële kloppen want dat leverde een directe winst op voor deze die de klop aanbracht. Dit was een zeer voorkomend fenomeen en ook bij de klop met het Gulden Vlies heeft men het kloppen moeten stoppen daar er teveel valse kloppen in gebruik waren. Er werden tevens moderne en bijgevolg valse kloppen aangebracht op munten ten behoeve van de verzamelaars. Het onderscheid tussen echte en valse kloppen aangeven kan zeer moeilijk zijn.

Daar de officiële klop door controleurs of aangestelde personen werden aangebracht waren vergissingen mogelijk zoals een klop op een verkeerde munt.

De fraude in het muntatelier van Potosi

De klop met het Gulden Vlies was bedoeld om geplaatst te worden op de munten van 8 realen (en de onderdelen) om de waarde te bevestigen en deze te onderscheiden van de munten met een te laag zilveragehalte of gewicht.

Sinds de 16de eeuw werd door de Spanjaarden op grote schaal het zilver ontgonnen in hun 'Nieuw Indië' of hun Amerikaanse gebieden. Er waren meerdere zilvermijnen en bijhorende muntateliers in dit gebied. Technologisch was Mexico het best georganiseerd.

De grootste zilvermijn was in Potosi (het toenmalige onderkoninkrijk Peru, nu Bolivië). Wegens de onherbergzame ligging (4000 meter hoogte en 700 km van zee) waren de omstandigheden voor de ontginners erbarmelijk. In 1545 begon de eerste ontginning van het zeer rijke oppervlakte-erts. Toen dit was uitgeput kwam de mijntechniek en werd het armere zilvererts gedolven. Begin 17de eeuw werd tot 200 ton per jaar geproduceerd. Vanaf de 19de eeuw ging de productie snel omlaag en andere zilvermijnen in de wereld namen het belang van Potosi over.

Het gezuiverde zilver werd verkocht op de wereldmarkt maar het leeuwendeel ging naar de Spaanse Kroon die een grote korting genoot wegens zijn heffingen op de exploitatie van de mijnen.

De exploitatie van de mijnen en het muntatelier was in handen van particulieren die meestal hun licentie kregen van het Hof en goede vrienden waren van de koning of zijn entourage.

Het zilver werd aangeleverd in staven en munten. Voor de munten werd door de koning een standaard opgelegd die moest worden nageleefd op straffe van de doodstraf. Dit was logisch daar de koning de kisten met munten bij aankomst in Spanje direct verscheepte naar de havens of plaatsen waar hij betalingen te doen had. Mochten de munten niet conform de standaard zijn dan zou de koning een slechte betaler zijn. Onder Filips IV ontstond een enorm grote crisis waarbij de ganse wereld, van Azië tot Europa, betalingen in zilver weigerde wegens fraude met het zilveragehalte. Deze fraude werd onderzocht en het was de Potosi Munt die hiervoor verantwoordelijk werd gesteld.

In de 17de eeuw kwam een onbekende in het stadsbestuur van Potosi, kapitein Francisco Gomez de la Rocha, een ingeweken Spanjaard van Extremadura, die zijn fortuin had gemaakt als kapitein en oorlogsheld. Hij investeerde met het tijdens de oorlog gemaakte kapitaal in de bloeiende mijnbouw. Hij beschikte over een groot aanzien en macht. Met vele hooggeplaatste relaties begon hij in 1642 een corrupt handelsnetwerk op te zetten waarvan de hoeksteen de hoogste beambte van de Munt, penningmeester Bartolomé Hernandez, was. Het complot omvatte veel meer belangrijke mensen, zoals de burgemeester van Potosi met zijn uitgebreide juridische en militaire bevoegdheden. Zelfs het aandeel van de onderkoning en hoge ambtenaren in Spanje wordt betwist omdat deze fraude bijna 8 jaren (1642-1649) kon standhouden. Met zekerheid werd op hoog niveau aan stilzwijgen gedaan. De fraude bestond om het zilveragehalte van de munten van Potosi te verlagen van 93 %, opgelegd door de Spaanse Kroon, naar 60-70 %. De rest werd vervangen door koper. Hierdoor werden grote winsten gerealiseerd. Onder Filips IV waren bij koninklijk besluit van 23 december 1642 de specificaties vastgelegd voor de munt van 8 realen: een zuiverheid van 930,55 % en een massa van 27,1 gram.

Fig. 9: Een nieuwe productie van munten (8 reaal) in 1649-1651 te Potosi bleek bij nadere controle niet volledig te voldoen aan het standaard zilveragehalte. Deze munten werden door muntmeester Francisco de Nestares in omloop gebracht tegen een koers van 7½ reaal voor het 8 reaaltstuk en ¾ reaal voor de munt van 4 reaal. Om deze zeer specifiek herkenbaar te maken werden ze gestempeld met een kroon.

Fig. 10: 8 real 1653, geslagen te Potosi: nieuw type 8 real met de Herculeszuilen

De oudste klacht voor een munt geslagen in Potosi dateerde van 12 april 1644 toen de koninklijke munt te Sevilla te kennen gaf dat in Indië munten werden aangetroffen met een laag zilveragehalte. De 30-jarige oorlog had meer prioriteit en pas op 7 juli 1648, toen er opnieuw fraude werd vastgesteld met munten van Potosi, werd een strikte controle bevolen. Op 5 september 1648 kwam een gelijkaardig klacht van het koninkrijk Castilië met zilveragehaltes tot zelfs 60 %. Bij elke klacht uit het buitenland was het de schatkist van de koning die dit moest compenseren. Nadat Genua het gebruik van munten uit Peru had verboden en dat de Joden gelijkaardige maatregelen overwogen, stuurde koning Filips IV de priester en inquisiteur, Francisco Nestares Marin naar Potosi om de toestand betreffende de muntslag te controleren en recht te zetten. Nestares ontdekte een fraude die 8 jaren duurde. Hij nam meer dan 50 betrokken personen gevangen waaronder de leden van stadsraad en handelaars. De meeste eindigden aan de galg. Naast tal van drastische maatregelen werden alle munten, ook de goede, gedevalueerd in een poging om het diskrediet weg te nemen en de integriteit van de Munt van Potosi te herstellen. Kapitein Francisco Gomez de la Rocha, de organisator van de fraude, werd opgesloten en zijn fortuin nietig verklaard. Later werd hij onthoofd en zijn hoofd op het Muntplein tentoongesteld. In het muntatelier werd de leiding overgenomen door Juan Rodríguez de Rodas die met zijn eerste producties (1649-1651) het volle zilveragehalte nog niet bereikte en de munten met een kroon als klok voorzag (zie fig. 9). Om alle verwarring en de crisis om het vertrouwen in de munten van Potosi te herstellen werden de beeldenaars gewijzigd volgens het decreet van 22 december 1650. Op de voorzijde kwam het wapen van Castilië geflankeerd met de P voor de Munt van Potosi (of Peru?) en op de keerzijde de Herculeszuilen op golven met 9 velden en de tekst PLVS VLTRA. De eerste van deze munten werden in 1653 geslagen (fig. 10).

De klok met het Gulden Vlies (fig. 1)

De Spaanse munt van 8 real had dezelfde waarde van 48 stuiver zoals onze patagon. De zilverstaven en de Spaanse 8 reaalmunten werden in grote getallen ingevoerd in onze gewesten voor betaling van leger en goederen. De munten werden daarna verwerkt in de lokale ateliers tot lokale denominaties zoals dukatons en patagons. De fraude in het zilveragehalte kon niet zomaar op zicht worden vastgesteld. Sinds 1647 komen er verordeningen van Filips IV ter controle van de 8 reaalstukken waarbij de niet reglementaire exemplaren zoals vals, te licht of te laag zilveragehalte moesten worden ingeleverd.

Uiteindelijk ging men per ordonnantie van 28 oktober 1651 (bevestigd met het plakkaat van 20 februari 1622) over tot het merken van de 8 reaalstukken, geslagen in Spanje en Mexico, die het juiste gewicht hadden. De munten van Peru werden nietig verklaard. De lokale muntmeesters in onze gewestelijke muntateliers en de wisselaars in de belangrijkste steden waren verantwoordelijk dat deze markering gebeurde volgens de instructies van aarchertog Leopold-Willem van 23 januari 1652. Maar deze maatregel bleek noch voldoende, noch

efficiënt te zijn. De gesnoeide en te lichte munten van Peru, niet conform het plakkaat van 1652, kregen frauduleus ook een klok en bleven in grote mate circuleren. De wanorde was compleet. De verplichting om terug te gaan naar het wegen van de munten, zelfs indien voorzien van een tegenstempel, werd bevestigd in een ordonnantie van 5 augustus 1661 waar men waarschuwde tegen de ontvangst van niet-reglementaire zilveren realen. De munten werden op een frauduleuze manier gestempeld, zelfs met valse stempels daar deze niet van de officiële stempels te onderscheiden waren. Uiteindelijk werkte het tegenstempelen en het wegen niet. De regering kon niet anders dan de circulatie te verbieden. De ordonnantie van 8 februari 1672 door Karel II bevatte een speciale regeling: in de Spaanse Nederlanden moesten alle 8 reaalmunten worden ingeleverd en mochten ze niet meer circuleren alhoewel de Spanjaarden er nog betalingen mochten mee uitvoeren. De Spaanse matten mochten enkel het land worden ingevoerd via een waterweg of haven en mochten niet in circulatie komen. Ze moesten rechtstreeks worden aangeleverd bij de Munt om te worden verwerkt in goede stukken, zoals tevens voor alle matten die nog in het land circuleerden.

Dit was het einde van de circulatie van de Spaanse, Mexicaanse en Peruviaanse matten in de Lage Landen. De ordonnanties van Karel II van 18 november 1679, 4 november 1683 en 18 februari 1687 laten het binnenbrengen enkel toe via haven en riviermondingen.

De leeuwendaalder 1652 van Kampen en de klok met het Gulden Vlies

Deze leeuwendaalder, geslagen in 1652 te Kampen, heeft twee tegenstempels. Daar de munt van het jaar 1652 is, zou het theoretisch kunnen dat hier per vergissing een stempel werd geplaatst en kan de klok authentiek zijn. Doch het feit dat de klok enkel bedoeld is om de munten van 8 realen en de kleinere muntfracties te markeren is het uitgesloten dat de stempel van deze klok een officieel karakter heeft. Of de klok met een valse stempel werd aangebracht in de 17de eeuw, of het hier gaat om een moderne klok die werd aangebracht om een verzamelaar te bevoorraden, kan niet worden nagegaan. De les blijft: het verklaren van kloppen en het bepalen van de echtheid zal steeds moeilijk blijven.

Literatuur

Blanton, Herman, *Golden Fleece Counterstamps on Spanish Cobs in the British Museum*, 2002.

Hoc, M., *Le cours et le marquage des réaux d'Espagne et de Mexique aux Pays-Bas*, PB/V (1960) blz. 285-294.

Vanhoudt, Hugo, *De Munten van de Bourgondische, Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden en van de Franse en Hollandse periode (1434-1830)*, Heverlee, 2015.

Nota: Hugo Vanhoudt publiceert in het Jaarboek 2018 van het EGMP hierover een uitgebreid artikel.

Hugo Vanhoudt